

УДК 657.153.8

Т. О. Мулик,
к. е. н., доцент, доцент кафедри аналізу та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця
ORCID ID: 0000-0003-1109-2265

DOI: 10.32702/2306-6792.2022.9—10.69

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА

T. Mulyk,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Analysis and Audit, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia

ANALYTICAL PROVISION OF RECEIVABLES IN THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM

Досліджено роль та значення дебіторської заборгованості в діяльності підприємства та визначено необхідність управління нею. Охарактеризовано проблеми, які мають місце в системі управління дебіторською заборгованістю. Розкрито завдання, мету та джерела аналізу дебіторської заборгованості а також представлено організаційно-економічну модель аналізу дебіторської заборгованості підприємства, де визначено також об'єкти та суб'єкти аналізу, систему економічних показників аналізу поточної дебіторської заборгованості та узагальнення і реалізація результатів аналізу поточної дебіторської заборгованості. Розглянуто методику та організацію аналізу дебіторської заборгованості на прикладі конкретного підприємства — ТОВ "Курланд", яке займається виробництвом сільськогосподарської продукції. Зокрема, охарактеризовано склад дебіторської заборгованості в динаміці ТОВ "Курланд", її обсяги за видами та рух, структуру розрахунків із замовниками, показники ліквідності підприємства, оборотності заборгованості тощо. Зазначено, що показники оборотності дебіторської заборгованості корисно порівнювати з оборотністю кредиторської заборгованості. За результатами аналізу запропоновано заходи, які будуть сприяти поліпшенню ефективності управлінських рішень в сфері управління дебіторською заборгованістю. Серед них: побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасним погашенням заборгованості підприємства, посилення контролю за нею; аналіз складу, структури та динаміки змін дебіторської заборгованості підприємства; моніторинг діяльності потенційних дебіторів щодо розроблення рейтингу їх кредитоспроможності; запровадження схем погашення дебіторської заборгованості; розрахунок терміну та обсягу комерційного кредиту, що надається покупцями та обґрунтування оптимального терміну надання відстрочки оплати рахунків; зміцнення платіжної дисципліни на підприємстві; використання новітніх форм рефінансування дебіторської заборгованості; здійснення заходів щодо запобігання формування безнадійної та простроченої заборгованості; розроблення та вжиття плану заходів з реструктуризації дебіторської заборгованості та координації у цій сфері. В статті також представлено заходи, що сприятимуть раціоналізації інформаційного забезпечення для управління дебіторською заборгованістю. Наслідками впровадження в практику підприємств даних заходів мають стати: забезпечення безперервної роботи суб'єктів господарювання; прискорення обігу оборотних засобів; максимізація прибутку господарюючого суб'єкту; поліпшення його конкурентоспроможності, підвищення рівня економічної безпеки тощо.

The role and significance of receivables in the activities of the enterprise are studied and the need for its management is determined. The problems that take place in the system of receivables management are described. The tasks, purpose and sources of receivables analysis are revealed, as well as the organizational and economic model of receivables analysis of the enterprise, which also defines the objects and subjects of analysis, the system of economic indicators of current receivables analysis and generalization and implementation of current receivables analysis. The method and organization of the analysis of receivables on the example of a specific enterprise — LLC "Courland", which is engaged in the production of agricultural products. In particular, the composition of receivables in the dynamics of LLC "Courland", its volume by type and movement, the structure of settlements with customers, the liquidity of the enterprise, the turnover of debt and

more. It is noted that the turnover of receivables is useful to compare with the turnover of accounts payable. Based on the results of the analysis, measures are proposed that will help improve the effectiveness of management decisions in the field of receivables management. Among them: construction of effective systems of control over the movement and timely repayment of debt of the enterprise, strengthening control over it; analysis of the composition, structure and dynamics of changes in receivables of the enterprise; monitoring the activities of potential debtors to develop a rating of their creditworthiness; introduction of receivables repayment schemes; calculation of the term and amount of commercial credit provided to buyers and justification of the optimal term for deferral of payment of bills; strengthening payment discipline at the enterprise; use of the latest forms of refinancing receivables; implementation of measures to prevent the formation of bad and overdue debts; development and implementation of a plan of measures for the restructuring of receivables and coordination in this area. The article also presents measures that will help streamline information support for receivables management. The consequences of the implementation of these measures in the practice of enterprises should be: ensuring the continuous operation of economic entities; accelerating the circulation of working capital; maximizing the profit of the business entity; improving its competitiveness, increasing the level of economic security, etc.

Ключові слова: аналітичне забезпечення, аналіз дебіторської заборгованості, управління дебіторською заборгованістю, дебіторська заборгованість, методичний інструментарій аналізу дебіторської заборгованості.

Key words: analytical support, analysis of receivables, management of receivables, receivables, methodological tools for the analysis of receivables.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

В сучасних умовах господарювання підвищуються відповідальність та незалежність підприємств, пов'язані із розробленням та прийняттям управлінських рішень щодо належної роботи з різними дебіторами. Зрозуміло, що стан розрахункової дисципліни характеризується наявністю дебіторської заборгованості та має суттєвий вплив на фінансовий стан, на платоспроможність та фінансову стійкість. Недотримання договірної та розрахункової дисципліни, несвоєчасне пред'явлення претензій щодо боргів, що виникають, призводять до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, а отже, до нестабільності фінансового стану господарюючого підприємства.

Інформаційною основою для проведення аналітичної оцінки дебіторської заборгованості, а також для належного та ефективного управління нею, слугують дані, перш за все, бухгалтерського обліку. Саме на основі цих даних розраховуються склад та структура дебіторської заборгованості підприємства, система показників використання заборгованості, її оборотності, тощо. Таким чином особлива увага серед управлінського персоналу має належати питанням ефективного управління дебіторської заборгованості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методологічні аспектам аналітичного забезпечення системи управління заборгованістю підприємства присвячені праці вітчизняних учених, зокрема таких, як І.О. Бланк, М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, А.Д. Бутко, С.Ф. Голов, А.В. Кручак, О.Б. Волович, В.М. Костюченко, Г.О. Кравченко, Є.П. Гнатенко, Р.О. Костирко, С.А. Кузнецова, В.В. Волошина, Є.В. Мних, А.В. Нападовська, Ю.І. Осадчий, М.П. Хохлов, А.П. Шаповалова, В.О. Шевчук, О.А. Шевчук, В.К. Савчук, Т.О. Г.В. Митрофанов, Г.В. Савицька, В.В. Сопко, Т.О. Мулик, О.Ф. Томчук та інші.

Так, Кручак А. В. [1; 2] дослідила сутність дебіторської заборгованості, проаналізувала її динаміку, склад та структуру, причини, строки існування і давності створення дебіторської заборгованості. Розглянула різні думки науковців-фахівців щодо методики здійснення аналізу дебіторської заборгованості, узагальнила систему показників для "якісного" аналізу дебіторської заборгованості підприємства, обґрунтувала шляхи вирішення проблем щодо повернення боргів підприємству.

Міщук Є.В. [3] розкрила значення дебіторської заборгованості для фінансового стану підприємства.

Бондарчук Н.В. [4] ураховуючи основні етапи проведення комплексного аналізу дебіторської заборгованості, розробила організаційно-економічну модель аналізу дебіторської заборгованості для підприємства, в якій визначено склад і структуру дебіторської заборгованості, аналіз відхилень та тенденцій у змінах у статтях дебіторської заборгованості за встановлений період. Нею окреслено основні принципи, на яких функціонує запропонована модель управління дебіторською заборгованістю: повноти; достовірності; оперативності; етапності; динамічності; безперервності; збалансованості.

Томчук О.Ф. [5; 6] розглянула проблеми зростання непогашених сум дебіторської заборгованості на підприємствах. Дослідила методику проведення аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві. Представила думки вчених-науковців щодо проблем стану висвітлення методологічного інструментарію аналізу дебіторської заборгованості в науковій літературі. Сформуувала основні етапи здійснення управління дебіторською заборгованістю, а також напрями формування політики управління нею з метою підвищення фінансової стійкості підприємства. За результатами виконаного дослідження запропонувала систему заходів, спрямованих на забезпечення прискорення оборотності дебіторської заборгованості вітчизняних господарюючих суб'єктів, тобто на підвищення рівня ефективності управління нею.

Ямненко Г.Є. [7] висвітлила проблеми організації інформаційного забезпечення дебіторської заборгованості. Вказала на необхідність побудови та дослідження інформаційної бази проведення моніторингу клієнтів, розкрито особливості інформаційно-аналітичного забезпечення під час прийняття управлінських рішень, наведено інформаційні джерела, що забезпечують проведення аналізу дебіторської заборгованості клієнтів. Надала рекомендації щодо оптимізації організаційних аспектів обліку та аудиту дебіторської заборгованості на підприємствах.

Грицай О., Станасюк Н. [8] зазначили проблеми обліку товарної дебіторської заборгованості у зв'язку з продовженням терміну її непогашення. Ними також запропоновано форми аналітичних таблиць для вивчення стану, динаміки та структури дебіторської заборгованості, сформовано план-графік та загальний алгоритм управління дебіторською заборгованістю.

Поряд із цим, деякі питання носять спірний характер, а ряд важливих аспектів їх організації вимагають вдосконалення, що й зумовлює

потребу в більш детальному та глибокому їх дослідженні.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження організаційно-методичних аспектів аналітичного забезпечення дебіторської заборгованості підприємства, як важливої складової системи управління його заборгованістю.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В нинішніх умовах господарювання особливої ваги набуває аналіз фінансового стану господарюючого суб'єкту. Основним джерелом інформації щодо фінансового стану підприємства виступає його фінансова звітність. Разом з тим, дебіторська заборгованість є компонентом оборотних активів та впливає на показники фінансової стійкості. Вона є заборгованістю перед підприємством зі сторони дебіторів, тобто її клієнтів, яким поставлено чи надано товари, роботи або послуги, які ще не оплачені.

Тому управління дебіторською заборгованістю має досить важливе значення в системі менеджменту будь-якого підприємства.

Практика свідчить, що діяльність з управління дебіторською заборгованістю на українських підприємствах організована не дуже ефективно. Науковці зазначають, що найбільш гостримі є такі проблеми:

- відсутність або періодичне управління дебіторською заборгованістю;
- відсутність принципів і системи кредитних умов для покупців;
- відсутність підрозділу чи працівників із моніторингу дебіторської заборгованості;
- відсутність інформаційної системи документообігу, системи контролю й обміну інформацією про рівень дебіторської заборгованості між менеджерами та підрозділами;
- відсутність системи планування і нормування дебіторської заборгованості;
- відсутність форм документів, які б спрощували облік, аналіз та інкасацію дебіторської заборгованості тощо.
- відсутність інформаційної системи документообігу, системи контролю й обміну інформацією про рівень дебіторської заборгованості між менеджерами та підрозділами;
- відсутність системи планування і нормування дебіторської заборгованості;
- відсутність форм документів, які б спрощували облік, аналіз та інкасацію дебіторської заборгованості тощо.
- відсутність інформаційної системи документообігу, системи контролю й обміну інфор-

мацією про рівень дебіторської заборгованості між менеджерами та підрозділами;

- відсутність системи планування і нормування дебіторської заборгованості;

- відсутність форм документів, які б спрощували облік, аналіз та інкасацію дебіторської заборгованості тощо [7].

Для того, щоб ефективно управляти заборгованістю господарюючого суб'єкту слід систематично здійснювати її аналітичну оцінку та контроль за змінами, що відбуваються у сфері заборгованості [9].

Передусім менеджмент підприємства цікавитиме інформація щодо:

- величини, динаміки, складу і структури його заборгованості;

- якості заборгованості; причин, які зумовили виникнення та існування (непогашення) заборгованості;

- частоти виникнення та погашення заборгованості;

- впливу заборгованості на фінансовий стан підприємства;

- доцільності вкладання коштів у заборгованість підприємства тощо [6]

Необхідно зазначити, що в економічній та фінансовій літературі можна зустріти різні підходи до управління дебіторською та кредиторською заборгованостями на рівні підприємств [3].

Серед елементів управління важливе значення відводиться аналізу. Саме завдяки його прийомам та методам можна оцінювати інформацію стосовно дебіторської заборгованості підприємства [10].

Завдання аналізу полягають також у тому, щоб виявити розміри і динаміку невинуватого заборгованості, причини її виникнення або зростання.

В попередніх наших дослідженнях, ми відзначали, що основними завданнями аналізу заборгованості є:

- визначення складу та структури кредиторської та дебіторської заборгованості за термінами погашення, за видами заборгованості;

- визначення складу та структури прострошеної заборгованості, її частки в загальному обсязі заборгованості; виявлення обсягів та структури заборгованості за векселями, за претензіями, за виданими та отриманими авансами, за страхуванням майна і персоналу, при розрахунках з іншими суб'єктами господарювання, за банківськими кредитами тощо;

- виявлення неправильного перерахування або отримання авансів і платежів за безтоварними рахунками;

- контроль за дотриманням касової та платіжно-розрахункової дисципліни;

- оцінка якості заборгованості, ефективності її використання;

- оцінка співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості;

- розробка пропозицій щодо ефективного управління заборгованістю підприємства та її мінімізації [9].

Базовими інформаційними джерелами для проведення аналізу дебіторської заборгованості підприємства виступає "Баланс", "Звіт про фінансові результати" та "Примітки до фінансової звітності", де зазначається сума заборгованості, її види та терміни погашення.

Зовнішній аналіз стану розрахунку з дебіторами базується на даних фінансової звітності, а саме форм № 1 і № 5. Для внутрішнього аналізу використовують дані аналітичного обліку рахунків, призначених для узагальнення інформації про розрахунки з дебіторами.

Аналіз стану дебіторської заборгованості починають із загального оцінювання динаміки її обсягу загалом і за статтями. У фінансовій звітності дебіторська заборгованість знаходить своє відображення у бухгалтерському балансі (форма № 1) дебетове сальдо по розрахунках з покупцями та замовниками включають в склад наступних статей:

- "Довгострокова дебіторська заборгованість" (рядок 1040);

- "Векселі одержані" (рядок 1120);

- "Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги" (рядок 1125);

- "Дебіторська заборгованість за розрахунками" (рядки 1130—1145);

- "Інша поточна дебіторська заборгованість" (рядок 1155).

Крім цього, інформація про заборгованість покупців відображається і в примітках до фінансової звітності (форма № 5). У розділі IX "Дебіторська заборгованість" відповідної форми зазначається сума дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в класифікації за строками погашення, а також інша поточна дебіторська заборгованість. Також, необхідно вказувати суми визнаної безнадійної заборгованості та наявність резерву сумнівних боргів.

Загалом, організаційно-економічна модель аналізу дебіторської заборгованості підприємства досить вичерпно представлена Бондарчук Н.В. та Тімашовою А.М. [4].

Від теоретичних та методичних аспектів перейдемо до практичних та розглянемо організацію аналізу дебіторської заборгованості на прикладі конкретного підприємства — ТОВ "Курланд", яке займається виробництвом сільськогосподарської продукції.

Таблиця 1. Організаційно-економічна модель аналізу дебіторської заборгованості підприємства

Мета аналізу	Визначення повноти, своєчасності та правильності здійснення підприємством операцій із дебіторами, якість дебіторської заборгованості за узагальнюючими і частковими показниками, виявлення чинників, а також установлення причин їх зміни			
Завдання аналізу	Оцінювання величини, структури та динаміки поточної дебіторської заборгованості за її видами. Дослідження структури поточної дебіторської заборгованості за часом виникнення. Дослідження наявності існуючої сумнівної заборгованості			
Об'єкт аналізу	Фінансовий стан підприємства			
	Ліквідність та платоспроможність	Фінансова стійкість	Рентабельність	Ефективність діяльності
Суб'єкт аналізу	Бухгалтерська, фінансова, економічна служби підприємства	Керівники функціональних та структурних підрозділів	Власники підприємства	Зовнішні користувачі інформації
Інформаційне забезпечення	Зовнішня інформація		Внутрішня інформація	
	Нормативно-довідкова		Облікова, звітна, поза облікова	
Система економічних показників аналізу поточної дебіторської заборгованості	Абсолютні вартісні показники		Відносні показники	
	Наявна поточна дебіторська заборгованість		Структура поточної дебіторської заборгованості, динаміка поточної дебіторської заборгованості	
Узагальнення і реалізація результатів аналізу поточної дебіторської заборгованості	Узагальнення результатів: систематизація інформації та оформлення результатів аналізу; оцінка поточної дебіторської заборгованості		Реалізація результатів аналізу: посилення контролю над дебіторською заборгованістю через створення спеціальних підрозділів, розроблення ефективних схем проведення розрахунків зі споживачами; запровадження схем погашення дебіторської заборгованості; зміцнення платіжної дисципліни на підприємстві, запобігання утворенню дебіторської заборгованості в майбутньому; розроблення та вжиття плану заходів із реструктуризації дебіторської заборгованості та координації у цій сфері	

Джерело: [4].

У Балансі (Звіті про фінансовий стан) підприємства ТОВ "Курланд" на 1 січня 2022 року дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги склала 22681 тис. грн, дебіторська заборгованість за виданими авансами — 1151 тис. грн, з бюджетом — 9271 тис. грн, інша поточна дебіторська заборгованість — 215096 тис. грн.

Як ми уже відзначали, що згідно з П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" [11] в обов'язковому порядку повинна подаватись інформація у Примітках до фінансової звітності. Однак, підприємство ТОВ "Курланд" не робить такої деталізації дебіторської заборгованості, з чим не можна погодитись. Відтак, звернемо увагу на те, що на даному підприємстві станом

на 1 січня 2022 року, виходячи із зазначених сум в балансі дебіторська заборгованість в цілому становила 248199 тис. грн, що значно більше, порівняно з попереднім періодом, у якому дебіторська заборгованість складала майже у 1,5 рази менше або 168292 тис. грн, що показує проблеми в управлінні дебіторською заборгованістю та контролем за стабілізацією фінансової стабільності ТОВ "Курланд".

Необхідно звернути увагу на наступне, ТОВ "Курланд" не класифікує в фінансовій звітності дебіторську заборгованість, термін якої перевищує 1 рік чи один операційний цикл як довгострокову, хоча згідно з аналітичного обліку видно, що підприємство має дебіторів, які заборгували кошти більше одного року. Таке нехтування методологічними правилами може мати заперечливі результати, оскільки сільське господарство вимагає великих фінансових та інших витрат, необхідний чіткий контроль за процесом виробництва продукції та її реалізації. Зростання дебіторської заборгованості господарюючого суб'єкта, зменшує показники платоспроможності, ліквідності та ділової активності підприємства, а також впливає на оборотність його коштів.

Зобразимо графічно динаміку росту дебіторської заборгованості підприємства в ТОВ "Курланд" за 2019—2021рр. на рис. 1.

Рис. 1. Дебіторська заборгованість ТОВ "Курланд" за 2019—2020 рр.

Джерело: побудовано на основі фінансової звітності підприємства

Таблиця 2. Склад та рух дебіторської заборгованості ТОВ "Курланд" за 2019–2021 рр.

Види дебіторської заборгованості	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення 2021 р. /2019 р. (+,-)
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	10047	10 740	22 681	12 634
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	7155	225	1 151	-6 004
з бюджетом	1406	10 643	9 271	7865
у тому числі з податку на прибуток	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	152927	146 684	215 096	62 169
Всього	171535	168292	248199	76 664

Джерело: побудовано на основі фінансової звітності підприємства.

Як бачимо з рис. 1, дебіторська заборгованість підприємства мала значний темп зростання 1,5 (абсолютне відхилення +76664 тис. грн).

Для аналізу складу та руху дебіторської заборгованості використовуємо дані ТОВ "Курланд" за останні 3 роки у табл. 2.

Аналіз руху дебіторської заборгованості по складу дав змогу встановити, що її збільшення виникло переважно при розрахунках іншої поточної заборгованості, яка зросла в динаміці на 62169 тис грн. Сума неоплачених покупцями і замовниками рахунків збільшилась на 12634 тис. грн, або в 2.3 рази та становила на кінець періоду 22681 тис грн. Виявлена тенденція призводить до зниження фінансової стабільності і до залежності підприємства від фінансового стану замовників.

Після оцінювання складу дебіторської заборгованості переходять до аналізу якісного стану дебіторської заборгованості. Такий аналіз дає змогу виявити й охарактеризувати динаміку абсолютного і відносного розміру не виправданої заборгованості.

Аграрне підприємство ТОВ "Курланд" в основному проводить безготівкові розрахунки за допомогою платіжних доручень, а грошові чеки використовуються для отримання через кредитну установу готівкових грошей для виплати заробітної плати, підзвітних сум тощо (див. рис. 2).

Як бачимо з рис. 2, ТОВ "Курланд" використовує розрахунки готівкою (3,4 %) лише в окремих випадках, з більшістю замовників і покупців підприємством укладені договори, відповідно до яких розрахунків за виконані роботи надходять на розрахунковий рахунок підприємства (96,6%).

Зазначимо, що дане підприємство не використовує в своїй практиці розрахунків через оформлення векселів, акредитивів тощо. Най-

частіше воно приймає чеки або ж платіжні доручення. Налагоджений аналітичний облік дозволить мати інформацію, необхідну для прийняття важливих управлінських рішень. Адаже своєчасно аналізуючи стан розрахунків замовниками будівельного контракту і вживаючи певні заходи, можна не тільки уникнути зниження реалізації продукції, навпаки збільшити реальні прибутки підприємства.

На підприємстві "Курланд" облік ведеться в розрізі кожного

замовника та покупця на основі відповідної машинограми, яка складена за допомогою програми 1-С: Бухгалтерія. Автоматизована форма ведення обліку дозволяє володіти даними як синтетичного так і аналітичного обліку в одному документі, бачити обороти за місяць, та заборгованість на кінець місяця, яка виникла через несплату по виставлених рахунках.

Виявлена тенденція зростання сумнівної заборгованості може мати безпосередній вплив на зниження ліквідності та платоспроможності досліджуваного підприємства, можливе погіршення фінансового стану підприємства.

Аналіз ліквідності балансу полягає у порівнянні статей активу, що згруповані за ознакою ліквідності та розташовані у порядку її спадання, зі статтями пасиву, що згруповані за ознакою строковості і розміщені в порядку збільшення термінів погашення зобов'язання [12].

Результати розрахунку даних коефіцієнтів відображено на рис. 3.

Отже, аналіз впливу дебіторської заборгованості на фінансовий стан ТОВ "Курланд" по-

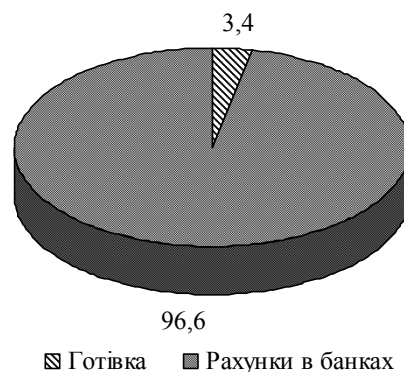

Рис. 2. Структура розрахунків із замовниками станом на 1 січня 2022 р., %

Джерело: побудовано на основі фінансової звітності підприємства.

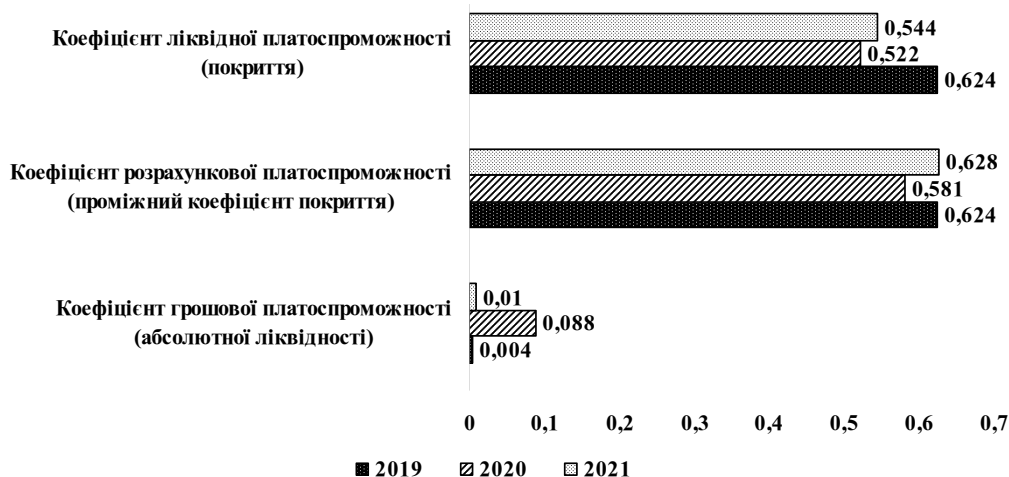

Рис. 3. Аналіз ліквідності ТОВ "Курланд" за 2019–2021 рр.

Джерело: побудовано на основі фінансової звітності підприємства.

казав, що підприємство не є платоспроможним, загальна ліквідність має недостатнє значення, а саме 0,544 на кінець 2020 року і значно нижче нормативного значення (1-2). Коефіцієнт поточної ліквідності, як і коефіцієнт загальної ліквідності, на кінець року має позитивну динаміку, і несуттєво зростає. Зміна коефіцієнта до кінця року нам показує, що сума оборотних активів зменшилась на більшу величину, ніж сума поточних зобов'язань. Це негативне явище для пошуку резервів поповнення оборотних коштів підприємства, які згідно коефіцієнта абсолютної ліквідності є в недостатній кількості для погашення поточних зобов'язань, і має негативну динаміку.

Наступним етапом проведемо аналіз ділової активності, він дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів ТОВ "Курланд".

Згідно з даними бухгалтерського обліку щодо дебіторської заборгованості станом на 01.01.2022 р. у підприємства можна зробити деякі висновки щодо ділової активності підприємства на основі розрахунку такого показника як коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості = Виручка / Середньорічна сума дебіторської заборгованості (1)

$$K_{одз} (2021 \text{ р.}) = 327233 / (248199 + 168292) : 2 = 327233 / 208245,5 = 1,57$$

$$K_{одз} (2020 \text{ р.}) = 362366 / (168292 + 171535) : 2 = 362366 / 169913,5 = 2,13$$

Як бачимо з розрахунків, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості є досить низьким, і на кінець звітного періоду спостерігається деяке зниження оборотності (-0,56).

Цей показник дає можливість визначити, скільки разів протягом року обсяги надходжень від реалізації вмщали в собі середній залишок боргових прав (дебіторів). Як правило, чим вище цей показник, тим краще, тому що підприємство швидше одержує оплату по рахунках.

Якщо в 2021 р. дебіторська заборгованість підприємства зробила 1,57 обороти, то в 2020 р. — тільки 2,13 оборотів, а це означає, що трохи більше одного разу обернулись кошти, вкладені в розрахунки. Для вирішення проблеми необхідно відкоригувати поточну політику управління дебіторською заборгованістю і працювати тільки на умовах передоплати з замовниками та клієнтами, які не платять вчасно за надані послуги та придбану продукцію.

Використовуючи цей коефіцієнт, можна розрахувати більш наглядний показник — період інкасації, тобто час, протягом якого дебіторська заборгованість перейде в кошти. Для цього необхідно розділити тривалість аналізованого періоду на коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості.

Період інкасації:

$$2021 \text{ р.} — 365 / 1,57 = 232 \text{ (дні)},$$

$$2020 \text{ р.} — 365 / 2,13 = 171 \text{ (дні)}.$$

Отже, повернення заборгованості за наданні послуги та продукцію займають приблизно 0,5 роки або розтягується на весь період виробництва. Негативним явищем є наявність у структурі дебіторської заборгованості іншої поточної дебіторської заборгованості, яка за своїм економічним змістом відповідає визначенню довгострокової.

Важко сформулювати однозначний висновок про вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємства. З одного боку,

дебітори відволікають фінансові ресурси компанії, що може привести до збільшення фінансових витрат у зв'язку з необхідністю додаткового залучення кредитних коштів. Однак з іншого боку, збільшення так званого кредитування клієнтів за рахунком розстрочки платежів дозволяє підвищити рівень збуту продукції, адже в є можливість отримати послуги і оплатити їх пізніше є важливою в сучасних економічних умовах.

Показники оборотності дебіторської заборгованості корисно порівнювати з оборотністю кредиторської заборгованості.

Даний коефіцієнт показує, чи достатньо на підприємстві грошових коштів, які будуть отримані від його дебіторів, для погашення найбільш строків зобов'язань [3].

Якщо на підприємстві співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості рівне 1, то це вважається нормальним станом розрахунків. За таких умов господарювання — коштів, які будуть отримані підприємством від дебіторів, повністю вистачить для покриття найбільш строків зобов'язань підприємства перед кредиторами [13].

У ході економічної діагностики доцільно зіставити фактичні строки погашення дебіторської заборгованості із тривалістю наданого покупцям періоду відстрочки платежу, що дозволить оцінити ефективність контролю за станом розрахунків з дебіторами й зробити висновки про рівень їхньої кредитоспроможності [14].

При аналізі кредиторської заборгованості ТОВ "Курланд" не має додаткових фінансових витрат, пов'язаних із залучення позичених коштів для погашення зобов'язань чи поповнення оборотних грошових коштів, підприємство є прибутковим і платоспроможним, то в цьому випадку низька оборотність дебіторської заборгованості буде мати незначний негативний вплив на діяльність підприємства. В інших випадках збільшення оборотності дебіторської заборгованості буде мати негативний ефект для підприємства.

У процесі своєї виробничо — господарської діяльності підприємства часто стикаються

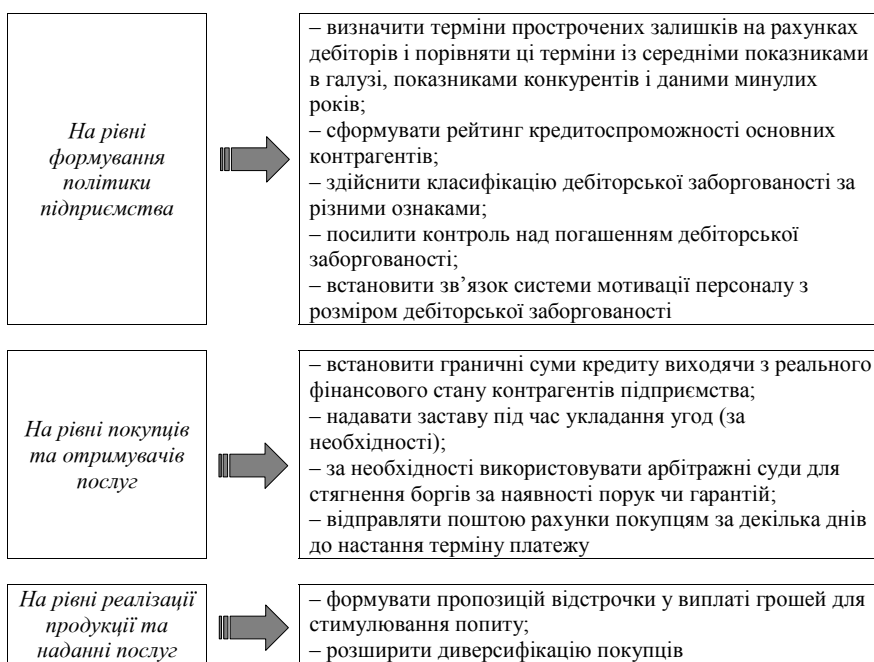

Рис. 4. Заходи підприємства щодо поліпшення управління його дебіторською заборгованістю

Джерело: побудовано автором на основі [4].

з проблемою коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську. Деякі економісти теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів, оскільки підприємство залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту. Проте бухгалтери оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості [13].

За результатами аналізу слід запропонувати заходи, які будуть сприяти поліпшенню ефективності управлінських рішень в сфері управління дебіторською заборгованістю.

Запропоновані заходи можуть стосуватись формування політики підприємства, відносин з покупцями та отримувачами послуг, збуту продукції тощо (рис. 4).

Немаловажна роль в сфері управління дебіторською заборгованістю відводиться вдосконаленню його інформаційного забезпечення.

Можна представити наступні заходи, що сприятимуть раціоналізації інформаційного забезпечення для управління заборгованістю:

— аналіз складу, структури та динаміки змін заборгованості підприємства;

— моніторинг господарської та фінансової діяльності потенційних дебіторів та кредиторів, складання рейтингу їх кредитоспроможності;

— розрахунок терміну та обсягу комерційного кредиту, що надається покупцям та обґрунтування оптимального терміну надання відстрочки оплати рахунків;

— обґрунтування доцільності отримання відстрочки оплати рахунків постачальників та оптимального терміну такої відстрочки;

— використання сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості;

— попередження формування безнадійної та простроченої заборгованості;

— побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасним погашення заборгованості підприємства;

— розроблення плану управління заборгованістю підприємства [9].

Наслідком впровадження в практику підприємств даних заходів мають стати: забезпечення безперервної роботи суб'єктів господарювання; прискорення обігу оборотних засобів; максимізація прибутку господарюючого суб'єкту; поліпшення його конкурентоспроможності, підвищення рівня економічної безпеки тощо [15].

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна сформулювати наступні висновки: дебіторська заборгованість відіграє важливе значення в системі розрахунків підприємства і впливає на надходження коштів до суб'єкта господарювання. Вона може мати як позитивний так і негативний характер і впливати на фінансовий стан підприємства. Тому важливо вчасно приймати ефективні управлінські рішення щодо операцій з дебіторською заборгованістю.

В системі управління дебіторською заборгованістю важливою складовою є економічний аналіз. Саме завдяки ньому можна оцінювати ефективність і збалансованість розрахунків з покупцями та іншими дебіторами, обґрунтування надання знижок та товарного кредиту покупцям; можна означити сфери, щодо яких доцільно докласти певних зусиль для повернення боргів; визначається основа для створення резерву сумнівних боргів; тощо.

Опрацювання літературних джерел дає можливість виділити такі напрями в сфері управління дебіторською заборгованістю, в тому числі враховуючи її аналітичне забезпечення: побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасним погашенням заборгованості підприємства, посиленням контролю за нею; аналіз складу, структури та динаміки змін дебі-

торської заборгованості підприємства; моніторинг діяльності потенційних дебіторів щодо розроблення рейтингу їх кредитоспроможності; запровадження схем погашення дебіторської заборгованості; розрахунок терміну та обсягу комерційного кредиту, що надається покупцям та обґрунтування оптимального терміну надання відстрочки оплати рахунків; зміцнення платіжної дисципліни на підприємстві; використання новітніх форм рефінансування дебіторської заборгованості; здійснення заходів щодо запобігання формування безнадійної та простроченої заборгованості; розроблення та вжиття плану заходів з реструктуризації дебіторської заборгованості та координації у цій сфері.

Література:

1. Кручак А.В. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання. Економічний аналіз. 2016. Том 25. № 2. С. 93—98.

2. Кручак А.В. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 22. С. 161—165.

3. Міщук Є.В., Сідорова І.І. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості: проблемні аспекти. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 2. С. 54—57.

4. Бондарчук Н.В., Тімашова А.М. Модель аналізу дебіторської заборгованості: основні показники. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 3 (2). С. 170—177.

5. Томчук О.Ф., Сидоренко І.М. Методика проведення аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. Фінанси, облік, банки. 2019. № 1 (24). С. 94—101.

6. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія: Економічні науки. 2016. Т. 18, № 2. С. 160—164.

7. Ямненко Г.Є. Інформаційне забезпечення управління дебіторською заборгованістю. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 16. С. 530—533.

8. Грицай О., Станасюк Н. Управління дебіторською заборгованістю підприємства в контексті її обліково-аналітичного забезпечення. Економіка і суспільство. 2018. № 15. С. 825—832.

9. Мулик Т.О., Томчук О.Ф., Федоришина Л.І. Аналітичне забезпечення заборгованості підприємства в умовах антикризового управління. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1 (41). С. 146—160.

10. Мулик Т.О., Федоришина Л.І. Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2020. 236 с.

11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість": наказ Міністерства фінансів № 237 від 08.10.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>

12. Мулик Т.О., Материнська О.А., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2017. 288 с.

13. Бутинець Ф.Ф., Олійник О.В., Шигун М.М., Шулепова М.С. Організація бухгалтерського обліку: навч. посібник для студентів вузів. Житомир: ЖІТІ, 2001. 576 с.

14. Показники ділової активності підприємства. URL: <https://fin-admin.com/ua/fnansovij-analz/42-pokazniki-dlovo-aktivnost-pdprimstva.html>

15. Mulyk T., Mulyk Ya. Debts of the enterprise in the conditions of anti-crisis management: analytical and control aspects. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2020. № 48. P. 3—11.

16. Правдюк Н. А., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури. 2019. 224 с.

References:

1. Kruchak, L. V. (2016), "Analysis of the state of receivables and payables of the entity", *Ekonomichniy analiz*, vol. 25, pp. 93—98.

2. Kruchak, L. V. (2016), "Methods of analysis of receivables in the enterprise management system", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Seriya: Ekonomika i menedzhment, vol. 22, pp. 161—165.

3. Mishchuk, Ye. V. and Sidorova, I. I. (2018), "Analysis of receivables and payables: problematic aspects", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 2, pp. 54—57.

4. Bondarchuk, N. V. and Timashova, A. M. (2019), "Accounts receivable analysis model: main indicators", *Problemy systemnoho pidkhotu v ekonomitsi*, vol. 3 (2), pp. 170—177.

5. Tomchuk, O. F. and Sydorenko, I. M. (2019), "Methods of analysis of receivables in the

enterprise management system", *Finansy, oblik, banky*, vol. 1 (24), pp. 94—101.

6. Tomchuk, O.F. (2016), "Analytical support of accounts payable management of enterprises", *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S. Z. Gzhytskoho*. Seriya: Ekonomichni nauky, vol. 2, pp. 160—164.

7. Iamnenko, H.Ie. (2017), "Information support of receivables management", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 16, pp. 530—533.

8. Hrytsai, O. and Stanasiuk, N. (2018), "Management of receivables of the enterprise in the context of its accounting and analytical support", *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 15, pp. 825—832.

9. Mulyk, T.O., Tomchuk, O.F. and Fedoryshyna, L.I. (2019), "Analytical support of the company's debt in the conditions of anti-crisis management", *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, vol. 1 (41), pp. 146—160.

10. Mulyk, T.O. and Fedoryshyna, L.I. (2020), *Orhanizatsiia analitychnoi roboty v silskohospodarskykh pidpriemstvakh* [Organization of analytical work in agricultural enterprises], *Tsentr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine.

11. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Regulation (standard) of accounting 10 "Accounts receivable", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (Accessed 2 May 2022).

12. Mulyk, T. O. Materynska, O. A., and Plonsak, O. L. (2017), *Analiz hospodarskoi diialnosti* [Analysis of economic activity], *Tsentr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine.

13. Butynets, F.F. Oliinyk, O.V. and Shyhun, M.M., Shulepova, M.S. (2001), *Orhanizatsiia bukhgalterskoho obliku* [Organization of accounting], *ZhITI, Zhytomyr*, Ukraine.

14. fin-admin (2022), "Indicators of business activity of the enterprise", available at: <https://fin-admin.com/ua/fnansovij-analz/42-pokazniki-dlovo-aktivnost-pdprimstva.html> (Accessed 2 May 2022).

15. Mulyk, T. and Mulyk, Ya. (2020), "Debts of the enterprise in the conditions of anti-crisis management: analytical and control aspects", *Norwegian Journal of development of the International Science*, vol. 48, pp. 3—11.

16. Pravdiuk, N. L. Mulyk, T.O. and Mulyk, Ya.I. (2019), *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv* [Management of financial security of enterprises: accounting and analytical aspect], *Tsentr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2022 р.